

Analys av Tro och vetande 2.0

Det går knappt en vecka numera utan att humanisterna medverkar i riksmidia. Förvandlingen från en anonym och inåtvänd organisation till en effektiv, högljudd och snabbt växande lobbygrupp kan tillskrivas Christer Sturmark, sedan 2005 humanisternas ordförande.

Kristen tro och humanism har många beröringspunkter. Båda är livssyner som bejaktar människan och den mänskliga kulturen. Båda bejaktar sökandet efter kunskap och säger JA till tänkande och forskning. Det innebär att det också finns en gemensam kritik av irrationalitet och andligt flum. Humanisternas kritik av postmodern sanningsrelativism är viktig och lätt att instämma i.

Likhetera är dock begränsade. För humanisterna är religionskritiken central: ”Humanismen vill befria människor från kunskaps- och livsfientliga föreställningar, från religiösa skuld- och skamkomplex och tron på gudomliga hot och straff.”¹ Religionskritik är också huvudämnet för Christer Sturmarks bok *Tro och vetande, 2.0*. Den pretentiösa titeln bygger på Ingemar Hedenius klassiska bok *Tro och vetande* från 1949, en bok som gav upphov till den största livsåskådningsdebatten i Sverige sedan reformationen. Sturmarks uppgradering lär dock knappast orsaka mer än krusningar på ytan.

Grundläggande i bokens första del är frågan om Gud och bevisbördan. Sturmark skriver: ”I alla sammanhang, när det gäller frågan om något existerar eller inte existerar, så ligger bevisbördan hos den som påstår att något existerar.”² Jämför tron på tomten: Det är den som tror på tomtens existens som har bevisbördan! Men det är ett riggat diskussionsupplägg. Frågan om Gud är nämligen inte parallell med frågan om tomten. Anspråk angående tomten gäller ett empiriskt registrerbart föremål i världen, frågan om Gud gäller om det finns något *mer än* världen. Här har

¹ www.humanisterna.se

² s. 95

humanisterna inget företräde. Alla måste svara på frågan: Vad är den bästa förklaringen till den här världen? Ett svar är att världen är sin egen förklaring. Ett annat svar är att världen har sin förklaring i något utanför sig själv.

Att frågan om tomten och Gud inte går att likställa bekräftas också av att frågan om Gud är filosofiskt levande, medan tomten är avförd från dagordningen för länge sedan. Den ateistiske filosofen Quentin Smith beskriver de senaste decenniernas revolution inom religionsfilosofi så här: ”Men inom filosofi blev det, praktisk taget över en natt, akademiskt respektabelt att argumentera för gudstro ... Gud är inte död i den akademiska världen; han återvände till livet under sent 1960-tal och är nu levande och välmående ... på de filosofiska institutionerna.”³

Sturmark tackar i förordet religionsfilosofen Ulf Jonsson för att ha gett honom ”insikt i de mer intrikata filosofiska aspekterna på tro och vetande”⁴. Ironiskt nog är Jonsson i sin analys av boken föga imponerad och skriver istället att ”argumenten är förenklade på gränsen till det triviala.”⁵

Jämförelsen mellan gudstro och tomtetro är ett exempel på Sturmarks förenklade sätt att argumentera - eller kanske riktigare agitera. Retoriken är smutsig och inbjuder inte till samtal. Mot det rationella ställs det religiösa, mot det humanistiska ställs det dogmatiska.⁶ Sturmark buntar ihop ”tomtar, troll, gudar”⁷ och ser religion som ”en slaggprodukt”⁸ och ”en kollektiv tvångsneuro”.⁹ Religion och vidskepelse är liktydigt.¹⁰

Efter att ha avfyrat den typen av artilleri mot andra är det med förvåning man noterar Sturmarks känslighet för kritik mot den egna livssynen. I ett avsnitt bemöter han

³ ”The Metaphilosophy of Naturalism” I tidskriften *Philo* 4/2 - 01

⁴ S. 8

⁵ Signum 7/2006

⁶ S. 212

⁷ S. 33

⁸ S. 103

⁹ S. 122

¹⁰ S. 123

invändningar, som att humanismen genom sin betoning av förnuft och vetenskap lätt blir inskränkt och kylig. Den uppfattningen betecknas som ”en kränkande missuppfattning.”¹¹ Men om det är kränkande, hur ska då Sturmarks religionskritik betecknas?

Religion i Sturmarks värld är per definition vidskepelse. Ateismen är därför en utgångspunkt för resonemangen, inte en slutsats utifrån argument. Det syns inte minst i kapitlet om ”Gudsgåtan”. Några av de klassiska argumenten för Guds existens presenteras och avisas snabbt, i en framställning som inte alls motsvarar det sätt på vilket frågan idag diskuteras inom filosofi och naturvetenskap. Sturmark ”vandrar på lövtunn is” och hans argumentering ”räcker inte på långa vägar för att dra den [ateistiska] slutsatsen”.¹²

Sturmark skriver utförligt om moral. Han lyfter fram en klassisk kritik mot tanken på Gud som moralens förankring: Är det goda gott för att Gud vill det? I så fall är det goda godtyckligt. Gud kan ju vilja vad som helst och då blir det automatiskt gott. Eller vill Gud det goda för att det är gott? I så fall är Gud underordnad en moralisk norm som står över honom och som han ansluter sig till . I så fall är Gud inte Gud.

Men Sturmark tar inte upp det kristna svaret: Guds väsen *är* godhet. Guds vilja är alltid ett uttryck för Guds väsen. Därmed finns det inget som står över Gud och samtidigt finns det inget godtycke i hans vilja.

Hur ser då humanisterna på moralen? Sturmark beskriver alternativen: ”Vissa tror att det existerar objektiva moraliska sanningar, det vill säga moraliska sanningar som är oberoende av vad vi tror eller hoppas är rätt eller fel.”¹³ Men hur kan det existera objektiv moral, oberoende av både Gud och människor? Det verkar förutsätta just den transcendentia verklighet som humanisterna avisar. ”Andra förnekar att det finns en objektiv moral, och anser att våra moraliska principer är ett resultat av evolutionens

¹¹ S. 194

¹² Ulf Jonsson, Signum 7/2006

¹³ S. 56

selektion av överlevnadsstrategier.”¹⁴ Moralen är då relativ. Men ”[h]umanismen accepterar inte en relativisering av moralen där ‘allt är tillåtet’.”¹⁵

Här finns ett dilemma: Antingen är moralen objektiv, vilket implicerar Gud, eller är moralen relativ, vilket i praktiken är omöjligt att hävda eftersom vi de facto kan identifiera objektiv moral.

Ett område där man väntar att humanisterna har mycket att bidra med är frågan om människan. Men humanisterna är samtidigt naturalister, med en tro att det inte finns något övernaturligt. Allt som existerar måste därför förklaras i termer av natur. För människan innebär det att särställningen kristen tro gett henne som Guds avbild inte kan upprätthållas: ”Evolutionsteorin har löst upp gränserna mellan människor och många djur”.¹⁶ Därmed letar man förgäves i Sturmarks bok efter ett principiellt försvar för människovärdet. Däremot framhävs rätten till abort och till dödshjälp - knappast uttryck för en hög värdering av det mänskliga livet som sådant.

Sturmark är tydlig med att naturen, och därmed ytterst sett fysiken, är tillvarons förklaringsgrund.¹⁷ Men vad händer då med människan? Här öppnar sig perspektiv som Sturmark väljer att inte kommentera. Fysiken ger ingen grund för de kvalitéer vi som människor värdesätter allra mest: Frihet och kärlek. Vad vi vet präglas fysikens värld av lagbundenhet och slump. Om allt ytterst ska förklaras utifrån fysiken försvinner människans möjlighet till verklig frihet och kärlek.

Politiskt sett är Sturmark liberal; han kandiderade till riksdagen för folkpartiet i år. I synen på religions plats i samhället är han dock något annat. Då blir tonen istället obehagligt auktoritär, som i kapitlet om ”Den farliga religionen”.¹⁸ Enligt Sturmark består ett ”humanistiskt samhälle ... av fria människor som brukar sitt förnuft och inte

¹⁴ S. 56-57

¹⁵ S. 131

¹⁶ www.humanisterna.se

¹⁷ S. 178

¹⁸ S. 212-225

tjänar några gudar.”¹⁹ Självt föreställer jag mig att definitionen av fria människor innebär att man inte kan föreskriva dem om de ska tjäna några gudar eller inte.

Vidare skriver Sturmark: ”Människor som har en religiös tro ska ha full frihet i den privata sfären, men tron får inte kränka andras rättigheter. Religion är en privatsak.”²⁰ Här är fullt av otydligheter och glidningar: Får religiös övertygelse uttryckas i det offentliga? Innebär offentlig tro alltid kränkning av andra? Vilken religionsdefinition ser i religion enbart en privatsak?

Ett intressant experiment är att byta ut religion mot ateism: ”Människor som har en ateistisk tro ska ha full frihet i den privata sfären, men tron får inte kränka andras rättigheter. Ateism är en privatsak.” Accepterar Sturmark det? I så fall är hans tid som lobbyist förbi.

Oroande blir det också när Sturmark skriver: ”I en rättsstat som Sverige, är begreppet religionsfrihet överflödigt.”²¹ Han gör det utifrån det rättskydd som ändå finns av åsikts-, yttrande- och tryckfrihet. Men i kombination med synen på religion som något i sig negativt och enbart den privata sfärens angelägenhet innebär det en omdefiniering av religionsfrihet. För humanisterna tycks det handla om ett samhälle fritt från religion, istället för frihet att själv välja och uttrycka en religiös eller icke-religiös övertygelse.

För Sturmark är humanismen ”en befrielseörelse”.²² Som jag ser det förlorar humanismen längs vägen just de mänskliga värden man i utgångsläget önskade försvara. Människans storhet får i kristen tro en långt starkare bejakelse. Hon är *Imago Dei*, Guds avbild. Och hennes trasighet tas på allvar utan att det undergräver hennes värde. Med Aslans ord, i C S Lewis berömda Narnia-serie:

¹⁹ S. 216

²⁰ S. 57

²¹ S. 221

²² S. 251

”Du stammar från Adam och Eva, sa Aslan. Och det är en ära så stor att den fattigaste tiggaren borde gå med högburet huvud, och en skam så stor att den störste härskaren i världen borde böja sitt huvud mot jorden.”²³

Stefan Gustavsson

direktor CredoAkademin, generalsekreterare Svenska Evangeliska Alliansen

²³ C S Lewis, *Caspian, prins av Narnia*, s. 172 (Bonniers: Stockholm 1985)